

O scurtă
istorie a genezei
Mișcării Legionare
1919-1925

Cuprins

Introducere 5

I. Europa la capătul Marelui Război.

Amenințarea bolșevică și reformele în România Mare 15

1.1. Pericolul bolșevic. Cazul Rusiei, Germaniei și
Ungariei..... 15

1.2. Reforma agrară și electorală în România 29

1.3. Concluzii parțiale 46

II. De la șomaj intelectual la numerus clausus.

**Viața universitară din România interbelică și
începutul activității politice a lui**

Corneliu Zelea Codreanu 49

2.1. Situația învățământului superior românesc înainte
și după Primul Război Mondial 49

2.2. Corneliu Zelea Codreanu și Garda Conștiinței Naționale	58
2.3. Studențimea naționalistă și activismul radical.....	68
2.4. Concluzii parțiale.....	83
III. Violență și antidemocrație.....	87
3.1. De la fondarea L.A.N.C. la procesul văcăreștenilor	87
3.2. Asasinarea lui Manciuc și procesul lui Corneliu Zelea Codreanu	110
3.3. Concluzii parțiale.....	126
IV. Concluzii.....	131
Bibliografie	138

Introducere

Fascismul¹ românesc și Mișcarea Legionară au reprezentat un mare interes pentru cercetători, atât din România, cât și din afară. Cu toate acestea, majoritatea celor care s-au aplecat asupra studierii fascismului românesc au avut în vedere perioada în care organizația simbol pentru această ideologie era deja finisată organizațional și doctrinar. Îmi propun, așadar, să aduc în discuție ceea ce Zigu Ornea numea „preistoria mișcării

¹Analizarea ideologiei fasciste nu a reprezentat o miză pentru mine în această lucrare. Consider că pentru un astfel de demers este imperioasă alocarea unui spațiu generos, lucru pe care nu l-aș fi putut întreprinde la momentul scrierii acestei cărți. Despre fascism, fie el generic sau cu particularitățile sale, există o vastă literatură. Subiectul a fost dezbătut, și este în continuare, de cercetători atât din străinătate, cât și din România. Pentru cei care doresc să aprofundeze problematica fascismului recomand cărțile scrise de profesorul universitar Florin Muller – *Societate-Ideologie-Dictaturi*, Editura Universității din București, București, 2014; *Metamorfoze ale politicului românesc 1938-1944*, Editura Universității din București, București, 2005; *Socialism și fascism în România: către o istorie intelectuală*, Editura Universității din București, București, 2020, dar și cartea profesorului universitar Mihai Chioveanu, *Fețele fascismului: Politică, ideologie și scrisul istoric în secolul XX*, București, Editura Universității din București, 2005.

legionare², având ca reper cronologic perioada 1919-1925, mai concret, de la înscrierea lui Corneliu Zelea Codreanu la Facultatea de Drept a Universității din Iași până la deznodământul procesului acestuia în cauza asasinării prefectului de poliție Constantin Manciu. Opțiunea pentru această încadrare cronologică rezidă în dorința de a arăta contextul în care a luat naștere germenul radicalismului, care ulterior va reprezenta nucleul Legiunii Arhanghelului Mihail. Motivația care a stat la baza alegerii temei a fost dorința de a oferi o nouă abordare a momentelor pe care, personal, le consider importante în economia dezvoltării fascismului românesc sau pentru a atrage atenția asupra unor aspecte deseori neglijate de cercetare. Evenimentele din preistoria Mișcării Legionare pe care le-am ales și întrebările la care voi dori să răspund sunt următoarele: 1) Activitatea lui Corneliu Zelea Codreanu în cadrul Gărzii Conștiinței Naționale și caracteristicile ideologice ale acesteia. Care era climatul ideatic în care Codreanu s-a aflat în primul său an de studii? Care erau credințele membrilor Gărzii? Era Corneliu Codreanu în acord cu acestea? Înființarea Ligii Apărării Naționale Creștine. Cui i-a aparținut inițiativa de a crea o nouă organizație naționalistă? De ce a fost nevoie ca aceasta să apară? Complotul din octombrie 1923 și procesul văcăreștenilor. Ce a determinat elaborarea unui astfel de plan? Care este moștenirea

²Zigu Ornea, *Anii treizeci: Extrema dreaptă românească*, București, Ed. Cartea Românească, 2015, p. 228.

închisorii Văcărești? Asasinarea lui Constantin Manciuc. În ce mod a fost judecat procesul? Cine a fost vinovatul pentru omor?

Am încercat în analiza mea să folosesc preponderent surse din încadrarea cronologică pe care am menționat-o mai sus. Dacă unele surse folosite, precum „Pentru legionari”, care apare la jumătatea anilor 1930, exced încadrarea cronologică, am ales să coroborez informațiile cu altele obținute din materiale create în intervalul 1919-1925 și să trag concluziile pe baza acestora, în contra a ceea ce am observat la istoriografia tradițională, unde raționamentele asupra perioadei 1919-1925 din (pre)istoria Mișcării Legionare se bazează, preponderent, pe surse primare (documente/articole de ziar) create după începutul anilor '30.

Istoriografia problemei este una extrem de vastă. Principalele opere pe care le-am avut în vedere și care consider că merită menționate pentru importanța lor în cadrul studiilor dedicate Mișcării Legionare sunt: Francisco Veiga – „Istoria Gărzii de Fier”, Armin Heinen – „Legiunea Arhanghelului Mihail”, Oliver Jens Schmitt – „Corneliu Zelea Codreanu”, Zigu Ornea – „Anii treizeci”, Horia Bozdoghină – „Antisemitismul lui A.C. Cuza în politica românească”, Traian Sandu – „Istoria Gărzii de Fier”, Roland Clark – „Sfântă tinerețe legionară”. Deși calitatea lor explicativă și interpretativă a fost puternic afectată de auspiciile regimului în timpul căruia au fost scrise, lucrările publicate înainte de 1989 sunt o sursă importantă de cunoaștere în acest subiect, printre cele demne de menționat aflându-se Stelian Neagoe – „Triumful rațiunii”; Mihai Fătu și Ion Spălățelu –

„Garda de Fier: Organizație teroristă de tip fascist”, și Radu Ioanid – „Sabia Arhanghelului Mihail”. Această ultimă operă, deși se vrea una eliberată de sub constrângerile regimului comunist, nu a reușit să se delimiteze de interpretările marxiste, fiind sub influența raționamentelor emise de Lucrețiu Pătrășcanu în această privință. Cu toate că acestea reprezintă contribuții valoroase la cunoașterea generală a istoriei Mișcării Legionare, vocația lor, să o numim universală, de a cuprinde întreaga istorie a acestei formațiuni a făcut ca autorii să nu se aplece foarte apăsător asupra intervalului cronologic propus de mine, singura excepție făcând cartea lui Stelian Neagoe. Pe lângă literatura secundară de specialitate, un alt mod prin care am ajuns la concluziile expuse în capitolele ce urmează a fost analiza textelor din periodicele vremii și a relatărilor lui Corneliu Zelea Codreanu din „Pentru legionari”. Sper că în demersul pe care l-am întreprins să fi reușit o abordare mai profundă și o înțelegere mai adâncă a momentelor pe care le-am ales. Desigur, pandemia de coronavirus a reprezentat un impediment major în cercetare. De aceea, lipsa consultării mai multor surse bibliografice este posibil să fi condus la raționamente lacunare din partea mea, dar pe care mi le asum cu toată răspunderea, după cum, de asemenea, îmi cer anticipat sincere scuze pentru orice eroare comisă în conținutul acestei lucrări de debut. Cu siguranță, multe îmbunătățiri ar fi putut și pot fi aduse.

Bineînțeles, nu puteam discuta despre cauzele radicalizării elementelor naționaliste din perioada interbelică fără să

menționez însemnătatea desfășurării și sfârșitului Primului Război Mondial pentru subiectul nostru. Chiar dacă se poate opina că am alocat un spațiu prea larg efectelor acestui eveniment crucial din istoria recentă europeană, am apreciat ca fiind necesară oferirea contextului, mai ales pentru cititorul nefamiliarizat cu subiectul, pentru a avea o imagine cât mai amplă.

Considerat de către George F. Kennan drept „marea catastrofă originară a secolului XX”³, amplitudinea războiului dintre 1914 și 1918 a fost una fără precedent în istoria conflictelor umanității, punând capăt unei perioade de pace neobișnuit de lungi pentru continentul european⁴. Debutul conflagrației a fost întâmpinat cu bucurie de opinia publică entuziastă și de liderii politici, bucurie alimentată și de credința într-un conflict scurt, pentru obiective limitate⁵. Însă, odată pusă în mișcare mașinăria de război și pe măsură ce războiul se dezvoltă a nu fi unul de scurtă durată, dorința de a-l distruge pe „celălalt” și nepăsarea decidenților politici și militari cu privire la sacrificarea unor generații întregi de tineri au făcut ca victoria totală să fie singura literă de lege, indiferent de costuri sau de ruinele pe care trebuia

³George F. Kennan, *The decline of Bismarck's European Order: Franco-Russian Relations. 1875-1890*, Princeton University Press, 1981, *apud* Robert Gerwarth, *Cei învingși. De ce nu s-a putut încheia Primul Război Mondial. 1917-1923*, trad. Alexandru Țirdea, Editura Litera, București, 2019, p. 32.

⁴Robert Gerwarth, *op. cit.*, p. 32.

⁵Henry Kissinger, *Ordinea mondială*, trad. Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2015, p. 73.

clădită noua ordine⁶. În 1994, Eric Hobsbawm, în celebra sa carte „Age of Extremes”, spunea că „dacă vreunul din marii miniștri sau diplomați ai trecutului – cei de la care li se spunea tinerilor aspiranți de la ministerele de externe să ia exemplu, un Talleyrand sau un Bismarck – s-ar fi ridicat din mormânt să privească Primul Război Mondial, s-ar fi întrebat de ce niște oameni cu scaun la cap nu reușiseră să rezolve conflictul și să pună capăt războiului înainte ca acesta să distrugă omenirea (...) De ce Primul Război Mondial a fost dus de ambele părți până la anihilare, până la distrugerea totală, ca și când ar fi fost un război ce nu putea fi decât total pierdut sau total câștigat? Motivul a fost că, spre deosebire de războaiele anterioare, purtate pentru obiective limitate și specifice, acesta s-a purtat pentru scopuri nelimitate”⁷. Cu siguranță, nu ar fi existat vreun lider care, dacă și-ar fi imaginat vreodată deznodământul acestui conflict, să se fi angajat în război în august 1914⁸. Cauzele Marelui Război, așa cum a fost el numit în epocă și continuă să fie amintit astfel în unele evocări memorialistice, au fost unele complexe. Pe măsura acestor cauze, efectele produse de prima mare conflagrație au avut un ecou adânc în reconfigurarea politică, economică, socială și culturală a lumii postbelice. Europa a devenit un continent fărâmițat, cu un aspect ce nu mai prezenta multe afinități cu ceea ce fusese înainte de 1914. Inclusiv învingătorii

⁶*Idem, Diplomația*, trad. Mircea Ștefanu, Radu Paraschivescu, București, Editura ALL, 2013, p. 189.

⁷Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor*, București, Editura Lider, 1994, pp. 44-45.

⁸Henry Kissinger, *Ordinea...*, p. 73.

au suferit un puternic șoc, astfel sarcina reconstrucției părea că este de drept a reveni unicului combatant care a ieșit din război mai puternic decât a intrat, anume Statele Unite ale Americii. Dar idealismul președintelui Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson⁹, ale cărui 14 puncte au reprezentat nucleul în jurul căruia a gravitat Conferința de Pace de la Paris, a reprezentat o flagrantă neînțelegere a ordinii europene, cu tradiție de la pacea westfalică până atunci. Dorind o rupere drastică de metehnele diplomatice ale europenilor, Wilson proiecta ordinea mondială în congruență cu credința în natura umană și caracterul său intrinsec pașnic și în căutare de armonie, lucru ce contravenea total, este de părere Henry Kissinger, cu natura diplomației europene, care nu își regăsea resorturile într-o pace perpetuă, ci în înclinația spre conflict, descurajat sau contrabalansat, alianțele rezultând din urmărirea unor obiective stricte și concrete, nu din dorința de a apăra un concept abstract cum este „pacea”¹⁰. Unele dintre cauzele evenimentelor ce au urmat războiului, care pot fi extinse până la izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, se regăsesc în eroarea de judecată comisă de diplomația momentului. Henry Kissinger afirmă că „toți și-au șters din minte aproape toate lecțiile încercărilor anterioare de a clădi o

⁹Concepția wilsoniană asupra relațiilor internaționale va fi supusă unei anchete dure de către istoricul britanic Edward Hallet Carr, care, prin cartea sa „Criza celor douăzeci de ani (1919-1939). O introducere în studiul relațiilor internaționale”, va fonda concepția realismului politic, ce dorește a fi total opusul „utopismului” lui Wilson.

¹⁰Henry Kissinger, *Diplomația...*, p. 191.

ordine internațională și mai ales pe cele ale Congresului de la Viena. Tratatul de la Versailles, semnat în 1919, a refuzat să reincludă Germania în ordinea europeană, așa cum Congresul de la Viena acceptase Franța învinsă. (...) Dintre cele cinci state care alcătuiseră echilibrul european, Imperiul Austriac dispăruse, Rusia și Germania fuseseră excluse sau se excluseseră singure, iar Marea Britanie tindea să revină la atitudinea sa istorică de a se implica în afacerile europene mai degrabă pentru a se opune unei amenințări efective la adresa echilibrului de putere decât pentru a preîntâmpina un risc potențial. (...) Rareori s-a întâmplat ca un document diplomatic să-și rateze obiectivul așa cum a făcut-o Tratatul de la Versailles. Prea punitiv pentru o conciliere, prea permisiv pentru a împiedica refacerea Germaniei, acordul a condamnat democrațiile istovite la o vigilență continuă față de Germania și de atitudinea ei revanșardă și ireconciliabilă, dar și față de Uniunea Sovietică revoluționară”¹¹. Neimplicarea postbelică a S.U.A. a fost unul dintre factorii ce au contribuit la intrarea Europei într-o fază mult mai distructivă decât cea din care proaspăt ieșise. Primul Război Mondial a însemnat o vărsare de sânge de o anvergură unică până în acel moment. Peste 9 milioane de soldați și aproximativ 6 milioane de civili au fost uciși, mulți dintre ei găsindu-și sfârșitul din cauza bolilor, foametei și deportărilor, iar alte 7 milioane de soldați au fost luați prizonieri și trimiși în lagăre, unde au avut de îndurat

¹¹*Idem, Ordinea...*, pp. 73-74.

condiții primitive¹². Istoricul britanic Robert Gerwarth consideră că perioada postbelică este marcată de două direcții principale: conflictele interstatale, reprezentate de războaie, duse de armate permanente sau în curs de constituire, precum cel ruso-polon, greco-turc sau de invazia armatei române în Ungaria; războaie civile, cuprinse cronologic între 1917 și 1923, precum cel din Rusia, dar și în Finlanda, Ungaria, Irlanda sau regiuni din Germania¹³. Aceste războaie civile au avut ca factor declanșator revoluția socială și națională, prima urmărind o reconfigurare a așezării socio-politice, însemnând redistribuirea puterii, averii sau a pământurilor, cea de-a doua categorie fiind observată în țările care au suferit de pe urma războiului, în special în cadrul imperiilor învinse, iar noile entități politice apărute doreau să se impună¹⁴.

În privința structurii lucrării, aceasta se împarte în trei capitole. În primul capitol voi prezenta în linii generale contextul european postbelic și modul în care elitele vremii percepeau comunismul drept o amenințare reală și iminentă, având ca studii de caz Rusia, Germania și Ungaria, după care voi trece la prezentarea reformelor operate în spațiul românesc, în speță reforma agrară și electorală, dar și semnificația alegerilor din 1919. În al doilea capitol voi discuta situația învățământului superior românesc și neajunsurile acestuia care au generat

¹²Ian Kershaw, *Drumul spre iad. Europa, 1914-1949*, trad. Alexandru Țirdea, București, Editura Litera, 2017, pp. 129-130.

¹³Robert Gerwarth, *op. cit.*, p. 29.

¹⁴*Ibidem*, pp. 30-31.

radicalism în rândul tinerilor. De asemenea, voi vorbi despre timpul petrecut de Codreanu în cadrul Gărzii Conștiinței Naționale. În al treilea și ultimul capitol voi discuta despre cele două mari procese definitorii pentru evoluția ulterioară a grupului care a constituit nucleul Mișcării Legionare, anume procesul văcăreștenilor și procesul lui Corneliu Zelea Codreanu, evenimente care vor veni cu noi achiziții ideologice și reprezentative pentru ceea ce urmează a fi fascismul românesc. Doresc să mulțumesc tuturor celor care m-au sprijinit pe parcursul redactării acestei lucrări, în special domnului prof. univ. dr. Florin Müller de la Facultatea de Istorie a Universității din București, dar și colegilor și prietenilor care au oferit un aport real demersului meu. Toate laudele, dacă vor exista unele, li se datorează lor, toate criticile le iau asupra-mi. Sper că acest debut istoriografic să fie unul de bun augur, iar cititorul, fie el necunoscător al subiectului și perioadei sau deja un vechi inițiat, să afle informații noi despre o perioadă tulbure a istoriei noastre sau, cum de altfel cred că este și sănătos, să vină cu o altă opinie și să contrazică cu argumente afirmațiile mele. Dezbateră de idei este stâlpul de rezistență al societății deschise în care cred cu toată ființa. Fără exprimarea liberă a gândurilor noastre, care ulterior să genereze discuții, fie ele și în contradictoriu, nu ne putem apropia de Adevăr. Cartea de față prezintă povestea de început a unei mișcări care a militat și acționat împotriva tuturor valorilor și credințelor oricărui unui om onest și de bun-simț, anume libertatea, toleranța, diversitatea, pluralismul și statul de drept.

I.

Europa la capătul Marelui Război. Amenințarea bolșevică și reformele în România Mare

1.1. Pericolul bolșevic. Cazul Rusiei, Germaniei și Ungariei

Perioada de preambul a Primului Război Mondial a fost, printre alte aspecte, marcată de o îngrijorare crescândă a elitelor politice europene în ceea ce privește ideile cu potențial disruptiv. Astfel, conform istoricului Margret MacMillan, „fiecare putere se temea de celelalte, dar și de propriul popor. Ideile socialiste se răspândiseră în întreaga Europă și sindicatele și partidele socialiste contestau puterea vechilor clase conducătoare”¹⁵. În viziunea istoricului Mark Mazower „aproape tot anul 1917 a părut că Rusia urma să fie locul celui dintâi triumf al revoluției democratice în Europa. Toate partidele implicate în răsturnarea

¹⁵Margret MacMillan, *Războiul care a pus capăt păcii: drumul spre 1914*, trad. Smaranda Câmpeanu, București, Editura Trei, 2015, p. 27.